

– С. 41, 43. 6. Пosaцький Б.С. Просторово-територіальний розвиток ... – С. 107–108. 7. Там само. – С. 110. 8. Рудницький А.М. Розвиток міст західних областей УРСР та їх соціалістична реконструкція: Навч. посібник. – Львів: ЛПІ, 1971. – С. 38. 9. Пosaцький Б.С. Просторово-територіальний розвиток ... – С. 110-111. 10. Лавров В.А. Развитие планировочной структуры исторически сложившихся городов. – М.: Стройиздат, 1977. – С. 98. 11. Генеральний план с.Новий Витків Радехівського р-ну, Львівської обл., М 1:2000 / Діпроміст. – Львів, 1978. 12. Генеральний план с.Вузлове Радехівського р-ну, Львівської обл., М 1:2000 / Діпроміст. – Львів, 1982. 13. Генеральний план с.Лешнів Бродівського р-ну, Львівської обл., М 1:2000 / Укрдїпросільгосп. – Львів, 1966. 14. Генеральний план с.Крученичі Мостиського р-ну, Львівської обл., М 1:2000 / Укрколгосппроект. – Львів, 1970. 15. Генеральний план с.Пісочна Миколаївського р-ну, Львівської обл., М 1:2000 / ОПВАПБ. – Львів, 1994. 16. Генеральний план с.Соколівка Жидачівського р-ну р-ну, Львівської обл., М 1:2000 / Укрдїпцивільсільбуд. – Львів, 1987. 17. Генеральний план с.Тадані Кам.-Буського р-ну, Львівської обл., М 1:2000 / Укрземпроект. – Львів, 1973. 18. Генеральний план с.Наварія Пустомитівського р-ну, Львівської обл., М 1:2000 / Діпроміст. – Львів, 1986. 19. Генеральний план с.Соколівка Буського р-ну р-ну, Львівської обл., М 1:2000 / Укрдїпросільгосп. – Львів, 1970. 20. Генеральний план с.Топорів Буського р-ну, Львівської обл., М 1:2000 / Укрдїпросільгосп. – Львів, 1966. 21. Генеральний план с.м.т. Підкамінь Бродівського р-ну, Львівської обл., М 1:2000 / Діпроміст. – Львів, 1974. 22. Історія міст і сіл Української РСР: В 26-и томах / Гол. ред. кол. П.Т.Третьяков, М.П.Бажан, І.К.Білодід, М.К.Білогуров та ін. – К.: Укр. рад. енцикл. АН УРСР, 1968. – Т. Львівська область. – С.402. 23. Генеральний план с.Сасів Золочівського р-ну, Львівської обл., М 1:2000 / ЛСГІ. – Львів, 1966. 24. Генеральний план с.Станіславчик Бродівського р-ну, Львівської обл., М 1:2000 / Укрдїпросільгосп. – Львів, 1966. 25. Генеральний план с.Білий Камінь Золочівського р-ну, Львівської обл., М 1:2000 / ЛСГІ. – Львів, 1972. 26. Генеральний план с.Миколаїв Пустомитівського р-ну, Львівської обл., М 1:2000 / Діпроміст. – Львів, 1985. 27. Пosaцький Б.С. Основи урбаністики: Навч. посібник. У 2 ч. Ч. II. Розпланування та забудова міст. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2001. – С. 190–191.

УДК 711.25

В.В. Шулик

Полтавський національний технічний університет імені Ю. Кондратюка,
кафедра дизайну архітектурного середовища і містобудування

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ПРОСТОРОВОЇ СТРУКТУРИ РЕГІОНАЛЬНИХ РЕКРЕАЦІЙНИХ СИСТЕМ ЛІНІЙНОГО ТИПУ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

© Шулик В.В., 2006

На прикладі окремого регіону (Полтавська область) обґрунтовано основні етапи просторової організації регіональних рекреаційних систем лінійного типу на основі системного підходу.

Сьогодні Україна, яка розташована в центрі Європи на перехресті транспортних шляхів та має для поступального розвитку своєї рекреаційної сфери сприятливі природно-кліматичні умови, значний історико-культурний потенціал, необхідні людські та матеріальні ресурси, значно відстає від більшості європейських країн за рівнем розвитку рекреаційно-туристичних послуг. Такий стан не є нормальним і потребує активізації процесів щодо створення в нашій державі потужної рекреаційної індустрії, яка спроможна задовольняти різноманітні рекреаційні потреби як мешканців України, так і іноземних туристів. При цьому треба враховувати, що організація рекреаційної діяльності сьогодні є не лише завданням містобудівним, а насамперед соціальним та економічним, яке необхідно вирішувати як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях. Вирішення

таких складних завдань потребує наукових досліджень, які можна вводити як передпроектну стадію до процесу містобудівного проектування на відповідному рівні. У цьому випадку з'являється можливість інтеграції всієї кількості локальних містобудівних і галузевих завдань до єдиної системи, яка забезпечить організацію рекреаційної діяльності вищої якості. Методика планування і проектування рекреації у такому розумінні сьогодні теоретично є недостатньо обгрунтованою, її лише відпрацьовують за планувально-проектним досвідом [4].

Сьогодні є очевидним, що питання формування і управління розвитком середовища життєдіяльності населення є за своєю природою системною проблемою, яка не зводиться до простого врахування суми тих чи інших факторів і умов. Системний підхід до прийняття рішень потребує не лише нових методів, а й системного образу мислення. При цьому, одними з головних завдань, які необхідно вирішити сьогодні в архітектурній науці [2], є: по-перше, критичний аналіз даних, які характеризують сучасний стан діяльності з вивчення, проектування та функціонування екологічних систем типу "населення – середовище"; по-друге, формування методології дослідження і проектування екологічних систем людини, визначення вимог і методів вирішення всіх основних задач демоекології, побудованих за системним підходом до проблеми загалом і системним аналізом – під час прийняття рішень в конкретних ситуаціях. Вищевказане підтверджує, що процес подальшого розвитку рекреаційних послуг в Україні, зорієнтованих на експорт вражень, потребує наукових досліджень і обгрунтувань з погляду багатьох фахівців, особливо тих, що представляють організаційно-правові, економічні, екологічні та архітектурно-містобудівні напрямки.

Кожний регіон (чи адміністративна область) України має свої особливості – як природні, так і антропогенні. Ці особливості формуватимуть систему обмежень (внутрішніх і зовнішніх), що враховуються під час формування систем життєдіяльності людини. Відомо, що архітектурна система належить до відкритих, складних, термодинамічних систем, вона має свої межі й існує у певному "зовнішньому" світі, який знаходиться поза множиною елементів цієї системи і впливає на неї. Такий вплив – це зовнішні фактори (демографічні, соціальні, економічні, сфери виробництва і споживання, науково-технічні, кліматичні, топогеологічні та інші), які сприймаються відповідними елементами системи, – інтерпретуються системою у внутрішні фактори, котрі викликають ту чи іншу реакцію системи чи окремих груп її складових (підсистем). Особливості такого „зовнішнього” світу відносно рекреаційної системи регіону вже досліджувалися на прикладі Полтавської області, в результаті чого визначено тип просторової структури рекреаційної системи цього регіону [5,6,7,8].

Отримані результати свідчать, що за походженням (генезисом), рекреаційна система Полтавської області належить до (згідно із типологією І.Д. Родічкіна), так званого паралельного типу. Тобто система, яка сформована паралельно зі зростанням міст, розвитком системотворчих зв'язків і формуванням групи взаємопов'язаних міст, що є характерним для особливо сприятливих природних умов для розселення, має внаслідок цього структуроформувальне значення для системи розселення.

Аналіз природних компонентів середовища Полтавської області дає змогу встановити тип рекреаційної системи цього регіону за конфігурацією, а саме – вона належить переважно до лінійного типу (прив'язана до потужних водотоків чи морського узбережжя і має два підтипи: композиційна вісь симетрична (вздовж річки) і дає системі можливість розвиватися у двох напрямках, композиційна вісь асиметрична (морське узбережжя), і розвиток можливий лише в одному напрямку.

Загалом локалізація основних природних, антропогенних (зокрема історико-культурних) ресурсів на Полтавщині вказує на те, що розміщені ареали попиту на щотижневий відпочинок в радіусі досяжності для такого відпочинку спонукає у планувальній структурі відображати необхідність пропорційного поєднання компонентів щотижневого і довготермінового відпочинку для усунення конфліктних ситуацій.

Наведемо загальні теоретичні положення. Визначення функціональної і просторової складових рекреаційної системи, оцінка і ранжування варіантів її рішення є важливими і, безумовно, складними завданнями архітектурно-містобудівного проектування. Під поняттям „функціональна структура” розуміємо визначення оптимальних параметрів нормованих видів R_{ni} діяльності рекреаційної системи певного рівня ієрархії i . В ідеальному випадку для розв'язання

задачі формування функціональної структури елементів будь-якого рівня цілісності послідовно відбирають варіанти розміщення елементів нижчих рівнів – від найнижчого до найвищого. Однак практично це не може бути реалізовано, оскільки кількість елементів на кожному рівні по горизонталі, у міру віддалення від найвищого рівня, різко зростає, і число можливих варіантів в об’ємі всієї системи практично безмежне. З іншого боку, у зв’язку з тим, що число обмежень зростає з кожним рівнем (під час руху від 0-го до n -го рівня) перебір варіантів на рівні, наприклад, $i+2$ не впливає на ранжування варіантів рішення елементів за ефективністю на i -му рівні. Отже, по-перше, можливо розробити єдиний для всіх рівнів системи норматив щодо системотворчих елементів; по-друге, теоретичне посилення $R_{it}-const$ умовне, оскільки цей норматив містить ненормовану складову – сукупність комунікаційних процесів нижчих рівнів ієрархії системи.

Правильно сформована функціональна структура рекреаційної системи створює передумови для ефективного проведення процедури – просторової конкретизації всіх без винятку видів діяльності у досліджуваній системі, тобто функціональна структура і об’єми діяльності рекреаційної індустрії є вихідними, основоположними для визначення просторової структури такої системи. На основі аналізу можливостей створення комунікацій на заданий період і даних з формування функціональної структури системи (визначення варіантів рішення елементів системи) розроблено варіанти просторової структури. Ці варіанти відрізнятимуться принципом вирішення елементів системи (R), або за принципом вирішення комунікацій системи (C), або за тим та іншим одночасно. Іншими словами, варіанти системи відрізнятимуться функціональним зонуванням території, коли одні й ті самі види і об’єми рекреації розміщено в різноманітних точках (зонах); ступенем концентрації однакових видів рекреаційної діяльності тощо. Варіанти просторового вирішення системи виконують окремо за рівнями ієрархії – залежно від рівня і мети дослідження.

Виходячи із загальних теоретичних положень, наведених вище, процес формування просторової структури рекреаційної системи на регіональному рівні полягатиме у створенні так званого „поля можливих варіантів” (ПМВ) – для подальшої функціональної і просторової організації рекреаційних систем нижніх рівнів ієрархії. Для вирішення цього завдання використовують, по-перше, концепцію побудови екологічного каркаса території [1], а також інші підходи та рекомендації [3], сутність яких полягає в тому, що, враховуючи вплив основних факторів (соціально-економічних умов, територіально-виробничої структури, рекреаційно-туристичних можливостей регіону і ін.), можна визначити умови стійкого розвитку території з несуперечливим існуванням природної й антропогенної підсистем. В процесі дослідження можливостей регіону формується “природний” (містить природно-рекреаційні ресурси території), “антропогенний” (основу якого становлять транспортні коридори й урбанізовані центри різного рівня) та “історико-культурний” (містить основний історико-культурний потенціал регіону) каркаси.

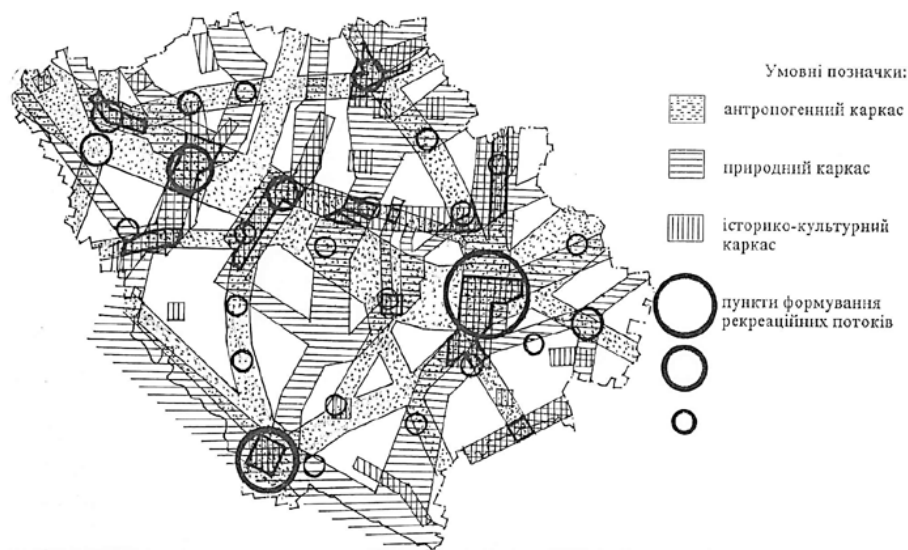

Рис.1. Конструктивний каркас території регіону (Полтавська область)

Поєднанням перспективних природного, антропогенного та історико-культурного каркасів можна здійснити функціональне зонування території, тобто створити модель територіального розвитку і визначити граничні умови, за якими відбуватиметься розвиток всього соціально-економічного комплексу регіону. Так формується “конструктивний” каркас території (рис. 1), який виходить із положень екологічної концепції розвитку території, містить основні фактори (природний, антропогенний та окремо історико-культурний потенціали) і є базою для подальшої функціональної організації території.

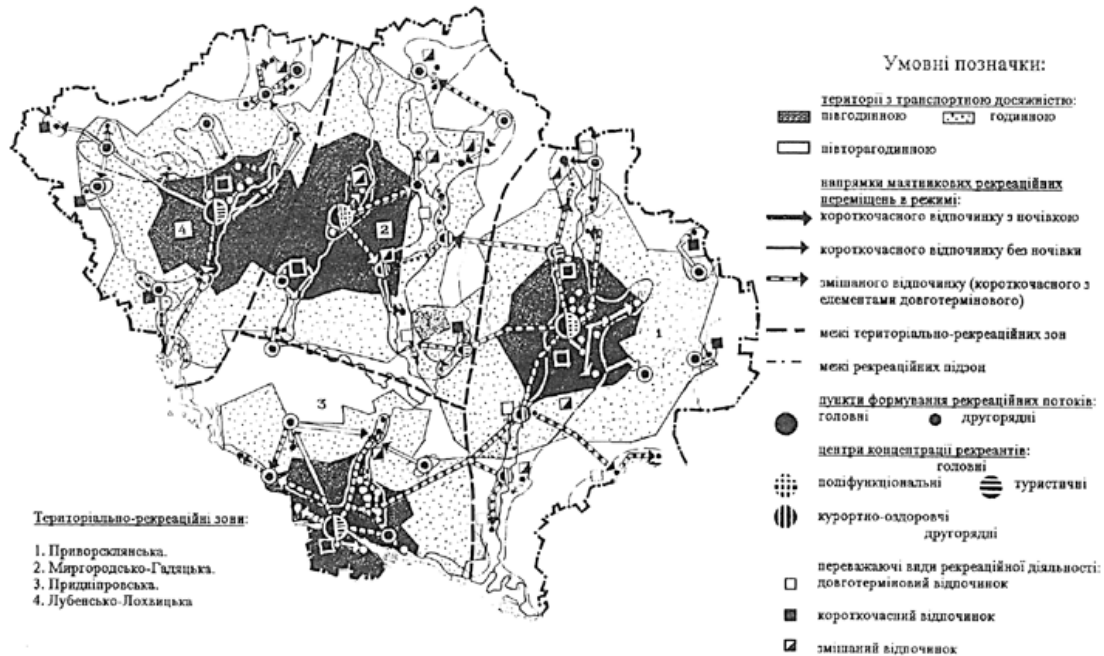

Рис. 2. Схема функціональної організації рекреаційної системи регіону (Полтавська область)

Функціональна організація рекреаційної системи на регіональному рівні (рис. 2) обумовлює встановлення рекреаційних районів (чи зон), переважних видів рекреаційної діяльності, основних і другорядних напрямків маятникових рекреаційних переміщень. При цьому виявлено зовнішні і внутрішні пункти формування рекреаційних потоків, – як головні, так і другорядні, та центри концентрації рекреантів – також головні і другорядні. Центри концентрації рекреантів поділяють на такі групи: поліфункціональні; концентрації туристів; курортно-оздоровчі.

Планувальна організація рекреаційної системи регіону (рис. 3) передбачає подальшу конкретизацію територіальних і функціональних аспектів цієї задачі. Так, центри концентрації рекреантів можна віднести до таких підгруп:

- 1) поліфункціональні центри регіонального і місцевого значення :
  - а) туристично-оздоровчі; б) курортно-туристичні;
- 2) оздоровчі центри регіонального і місцевого значення;
- 3) туристичні центри: а) постійно діючі; б) епізодичні.

Рекреаційний потік розподіляють на місцеві, прибуваючі і транзитні неорганізовані та організовані групи. Виходячи із такої диференціації рекреаційного потоку, визначають необхідні засоби і об'єкти для забезпечення рекреаційного процесу на території регіону.

Важливим завданням територіально-просторової організації рекреаційної системи є формування в її складі підсистеми туристичних маршрутів регіону. Типи маршрутів залежать від конфігурації, функціонального призначення, способу переміщення, пізнавально-сценарного наповнення, кошторисних та ін. показників та можуть належати до підсистем різних рівнів ієрархії (національний, регіональний, районний, локальний, первинний).

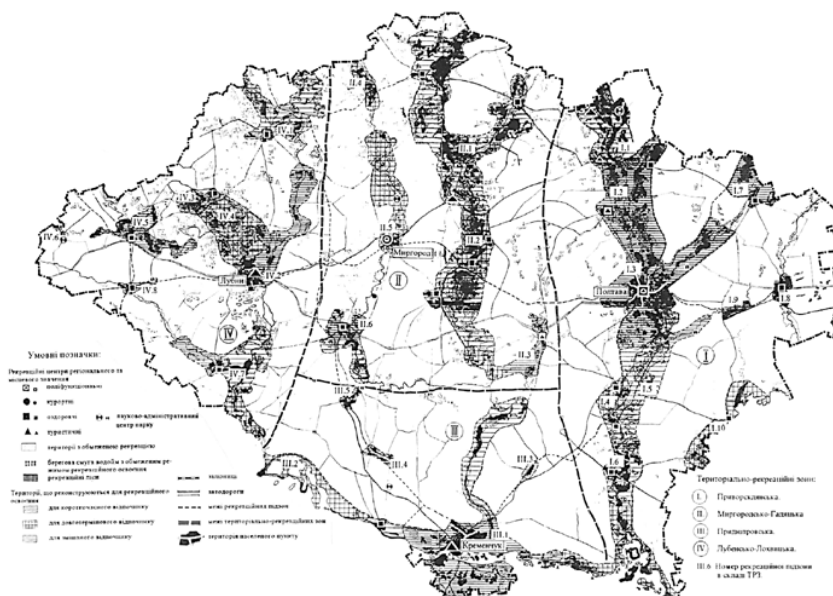

Рис.3. Схема планувальної організації рекреаційної системи регіону (Полтавська область)

Загалом наведені рекомендації ґрунтуються, по-перше, на визначенні основного конструктивного каркаса системи на регіональному рівні (який формує поле можливих варіантів (ПМВ) для рекреаційних систем нижніх рівнів) та, по-друге, оцінці і ранжуванні можливих варіантів рішення системи на районному рівні. Використовуючи цей підхід для формування регіональних рекреаційних систем, можна оперативніше і достовірно вирішувати завдання з функціонально-просторової організації рекреаційних систем регіонального та районного рівнів. Наведену вище методику апробовано в процесі функціонально-планувальної організації рекреаційної системи Полтавської області та рекомендовано до вирішення подібних завдань в інших регіонах.

1. Быстряков И. Экологоориентированное пространство // А.С.С. – 1998. – №4. – С.18–19.
2. Лаврик Г.И. Настоящее и будущее архитектурной науки // Сучасні проблеми архітектури та містобудування / Гол. ред. М.М. Дьомін. – К.: КДТУБА, 1997. – Вип. 1. – С.20–25.
3. Тополянская И. Экологоориентированное развитие территории // А.С.С. – 1998. – №4. – С.24–25.
4. Фильваров Г.И. Особенности планирования и проектирования рекреации на современном этапе / Проблемы и перспективы развития района Большая Ялта / КиевНИИП градостроительства. – Киев: КиевЗНИИЭП, 1989. – С.4–10.
5. Шулик В.В. Загальний аналіз і тенденції туристичного обслуговування населення на регіональному рівні (на прикладі Полтавської області) / Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті // За заг. ред. Н.Є. Трегуб. – Харків: ХХІІІ, 1997. – №6. – С. 17.
6. Шулик В.В. Про кліматичні умови формування системи рекреаційного обслуговування населення (на прикладі Полтавської області) / Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті // За заг. ред. Н.Є. Трегуб. – Харків: ХХІІІ, 1998. – №2. – С. 125–126.
7. Шулик В.В. Про визначення типу рекреаційної системи в умовах Полтавської області / Збірник наукових праць вузів художньо-будівельного профілю України і Росії. Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті // За заг. ред. Н.Є.Трегуб. – Харків: ХХІІІ, 2000. – №4–5. – С.162–163.
8. Шулик В.В. Особливості формування регіональної рекреаційної системи в умовах Полтавської області / Збірник наукових праць (галузеве машинобудування, будівництво) // Полт. нац. техн. ун-т імені Юрія Кондратюка; Редкол.: О.Г. Онищенко (Гол. ред.) та інші. – Полтава: ПолтНТУ ім. Юрія Кондратюка, 2002. – Вип.10. – С.61–65.